

БӨЛІМ: ЛОГОПЕДИЯ

**«БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІНІҢ КЕШЕУІЛДЕУІНІҢ
НАҚТЫ 7 СЕБЕБІ»**ЖАРИЯЛАНДЫ
22.04.2022СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/119224/>**Мурзатаева Фатима Нұрболатқызы -**

педагог-сарапшы

Ақтөбе қаласы

КММ «Сөйлеу тілінде күрделі бұзылыстары бар балаларға арналған

«Алма» балабақшасы»

Балаларда сөйлеудің кідіруіне әсер ететін — кез-келген мәселенің негізінде әрқашан екі түрі болады — биологиялық және әлеуметтік. Ата-ананың балаға ерте жастан бастап әсер етуі әрқашан оның дамуының негізгі факторы болып табылады

Келісесіз бе? Мәселен, біз бастапқыда парадигмадамыз, онда ешбір ата-ана өз баласына зиян тигізгісі келмейді. Мазасыз, қамқор, сүйіспеншілікке толы ата-аналар өз балаларын логопедия орталығындағы сабақтарға тек көмектесу үшін алып келеді. Бірақ парадокс мынада, ересектер баламен сөйлесуге тырыспай, керісінше баланың сөйлеуін шектиді. Өкінішке орай, біз әр түрлі отбасылардағы балаларда сөйлеу дағдылары мүлдем әртүрлі болатындығы туралы жиі кездестіреміз. Бұл балалардағы сөйлеуді меңгерудің сәттілігі де әртүрлі болады. Неге? Оның 7 себебін анықтауға тырыстық.

1) Шектен тыс қамқорлық

«Логопедиялық орталыққа» балалы ана келеді. Бала үндемейді. Бөлме жылы, ал бала бас киімді шеше бастайды. «Ыстық па?» — Анасы уайымдайды. «Күте тұрыңыз, мен сізге көмектесемін» Сіз шөлдеп тұрсыз ба? Әрине, сіз қалайсыз. Суық емес пе? Салқын, оны суытуға рұқсат етіңіз ». Осы «диалог» кезінде терезедегі ойыншықтарға (екеуіне де) назары аударылады. «Сізге не керек, көлік пе?» Бала көлікті көрсетеді. Ол өзі шешім қабылдады ма? Немесе басқа біреудің таңдауын қабылдауға үйренген бе? «Қызылын ал, сен қызылды көбірек ұнатасың ғой». Бұл ананың махаббаты соншалықты жан-жақты, ол ұлын сөзсіз түсінеді. Бұл «бала неге сөйлемейді?» Деген сұраққа жауап. Классикалық

педагогикалық немқұрайлылықтың мысалы: бала сөзге мұқтаж емес, оларға ештеңе керек емес. Ата-аналар баланың тілектерін болжайды. Олар оған тіпті сұраққа өз бетінше жауап беруге тырыспайды. Бірақ одан да жаманы, біраз уақыттан кейін сұрақтар туындайды.

2) Мазасыздық

Тарбиеші балаға танысу ретінде кәмпит береді. Бала кәмпитті аузына салып, бірден тұншыға бастайды. Әкесі балаға тез келіп қолымен дірілмен аузынан кәмпитті алады. Бәрі тынышталып, бәрі жақсы аяқталғаннан кейін, анасы нәресте туылған сәттен бастап тұншығып қалуы мүмкін деп қорқады. Ол кез-келген тамақты ұнтақтайды, үккіштен өткізіп береді. Тіпті котлеттерді. Бала ешқашан сәбізді, алманы қолында ұстап жемеген. Ол ешқашан кәмпит сорған емес. Ол екі жарым жаста. Баланың сөйлеу аппаратының бұлшықеттері айтарлықтай дамымаған. Ол сөйлеу аппаратының қалай жұмыс жасау керектігін, қалай пайдалану керектігін мүлдем түсінбеді. Ол жай физикалық сөйлей алмайды.

3)Ата-аналардың қызғаныштары

«Жүр, қорықпа, мұнда сені ешкім ренжітпейді», — деп анасы кішкентай қызын логопедпен бірге сабаққа апарды. Сабақтан кейін: «Кім сені ренжітті?». Бейтаныс адам — ықтимал зұлымдық. «Ол ренжітуі мүмкін» деген сөздер «ол ренжітуі мүмкін, бірақ анам жағдайды бақылауға алады». Сабақтан кейінгі «кел, мен сені аяймын» деген сөйлеммен баланы өзінің күдігінің дұрыстығына сендіреді. Бала ойлайды: егер анасы оны ол жерде қорғаса, онда ол жерде оны ренжітеді. Ата-анасының баланы шектен тыс қорғашғанынан, бала ортаға бірден бейімделе алмайды, қоршаған орта балаға агрессивті болып көрнеді. Анасының ойынша: «Әлем дұшпан, ол кедергі акеледі». Баланың ойынша: «Мен бұл әлеммен байланыспаймын». Бірақ бұл ғана емес. Балаға ауыр жұмыстан кейін ата-анасы балаға жұмыс істеуге мәжбүр болғандығын көрсетеді. Сөйлеуін дамытуға бұл сабақтар балаға пайдалы болады, бірақ ересектер қалағандай емес.

4)Ата-аналардың өзін-өзі төмен бағалауы

«Сөйлеуді дамыту» курсының басында маман баладан тапсырмаларды орындауды сұрайды. Бала қарындашпен шеңберді сызып болмас бұрын, әкесі оған көмектесуге асығады: «Сен олай жасама, былай жасау керек». Келесі тапсырманы орындау әрекеті де сәтсіздікке ұшырайды: «Тағы да дұрыс емес, көрмей отырсын ба? Былай жасау қажет». Өзін-өзі бағалауы төмен ата-аналар байқаусызда өздерінің қабілеттері (сурет салу емес, білім алу емес) баланың өз міндетін қаншалықты жақсы шеше алатындығы арқылы бағаланады деп санайды. Олар саналы түрде өздерін және балаларын бір адам деп есептеді. Баланың сөйлеу тілінің дамымауы ең алдымен осындай ата-аналардың жұмыстың көрінісі болып табылады. Мұндай ата-аналар баланың жұмысн өздері бітіруге

тырысады: айтып отырады, көмектеседі, жұмысын аяқтап береді. Нәтижесінде баланың дамуы тоқтайды, тапсырмаларға деген қызығушылығы, өзінің тәжірибесі жоғалады. Алдымен ол сәтсіздікке тап болады, содан кейін оған немқұрайдылықпен қарайды.

5) Психологиялық қорқыту

Қайта диагностика. Сабырлы, жәй дауыспен анасы маманға төрт жасар баланың сөйлемейтінін, ұялшақтығын, тұйықтығын айтады. Әкесі кіреді, тестілеу басталды, бала бірінші тапсырманы орындауға тырысады. «Сен ақымақсың ба? Түсінбейсін бе?» - әкесінің сөзі. Бір қарағанда, бұл екі оқиға өте ұқсас — ата-аналар балаларына сенбейді. Әрине, бала 4 жасында көп нәрсені түсінбеге, білмеуге құқылы. Бірақ бұл тәсілмен ол ештеңені түсінгісі де, өз ойын айтқысы да келмейді. Оның жалғыз тілегі — бұрышта жасырынып, үндемей тұру. Өйткені мұндай жағдайда дауыс беру арқылы ол ересек адамды одан да үлкен агрессияға итермелейді.

6) Ересектердің шамадан тыс қысымына байланысты наразылық

«Айтыңыз ...» «Қайталаңыз ...» «Айтыңыз ...» «Қайталаңыз ...». Үш жастағы қыздың әжесі немересін сабаққа дайындайды. Бала логопед орталығына барған, бірақ өте алмаған. Олар тағыда өздерін сынап көруге келді. Әдетте мұндай «педагогикалық» құрылғы сөйлеудің кешеуілдеу белгілері пайда болған жерде болады. Туысқандардың мұндай жағдайындағы осындай мінез-құлықтың негізі (және біз, өкінішке орай, әріптестер арасында сөйлеудің артта қалуын түзетудің осындай әдісін байқадық) — баланы сөйлеуге үйрету.

Алайда, сөйлеу шеберлігі жоқ, бала өз наразылығын бір тәсілмен білдіре алады — үндемеу. Логопедияда баланың мұндай «жабылуы» «сөйлеу негативизмі» деп аталады. Ешқандай жағдайда бала таяқ астынан сөйлеу шеберлігін игермеуі керек. Сөйлеуді үйренудің ең нәтижелі тәсілі — ойын барысында рөлдік өзара әрекеттесу. Кейіннен сөйлеу тілі бұзылысы бар балаларды сөйлесуге үйрету өте қиын. Бірақ әдеттегі жылдамдықтың кідіруі жағдайында олардың сөйлеуі қалыпты дамыйды. Егер олар бір уақытта ауыспаған болса.

7) Емізік(соска), памперстер және смартфондар

Анам үш жасар қызын логопедиялық орталыққа алып келеді. Аузында емізік бар. Бала әлемді біле бастағанда сұрақтар қояды. Ашуланған бала жылап жатыр. Қарыны ашқан, шаршаған - дауыстап жылайды. Алайда, барлық ата-аналар бұған төзуге келісе бермейді. Мұндай жағдайда емізік — бұл өзіңіздің жүйкеңізді құтқарудың қарапайым және ыңғайлы тәсілі. Памперс сияқты. Болашақ теледидардағы немесе гаджеттегідей. Тағы бір жағдай. Бұл әлдеқайда адамгершілікті көрінеді. Бала әлемді біле бастағанда, оның дәмін татады (басқаша айтқанда, бәрін аузына салады). Барлығы бірдей емізік.

Нәресте кедергі жасамас үшін аузына емізік салып, жасанды түрде аузы жабылады.

Бұл жағдайда оның уақытында сөйлей бастайтынын санау, кем дегенде, қисынсыз. Қазір балалар орта есеппен ата-аналарына қарағанда кешірек сөйлей бастайтыны жасырын емес. Экологияның нашарлауы, күрделі босандық жиі кездесетін жағдайлары дамудың кешеуілдеуінің жаппай құбылысна айналады. Бұл қиындықтарды жеңуде ата-аналарға үлкен рөл жүктеледі. Міне, ереже пайда болды — зиян тигізбеңіз. Зиян келтірмеу — көмектесуді білдіреді.

Бұл әдістер ескірген емес және бүкіл ойыншық индустриясына балама пайдалы ауыстыруды таппады. Баламен бірге ойнау керек. Ойын — бұл баланың дұрыс дамуы үшін қажетті кезең және ажырамас шарт. Рөлдік ойындар, сюжеттік, пәндік ойындар оның негізгі қажеттіліктерін қанағаттандырып қана қоймайды, сонымен қатар әр түрлі қызмет түрлерінің пайда болуы мен дамуына қажетті шарт болып табылады. Үш жасқа толғаннан кейін баланы босату керек. Шықпаңыз, бұрылмаңыз, қолдауды жоғалтпаңыз, дәлірек айтсақ, әлемді босатыңыз. Ол өз шекарасын күзетіп, басқалармен қарым-қатынас жасай алады. Ата-аналар арқылы емес — өзі. Сонда ол сөйлеуге мұқтаж болады.

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.